
KERSNIK IN KOCIJAN

Zapis ob branju monografije o Janku Kersniku, namesto voščila

Kocijanova monografija o Janku Kersniku je sicer izšla že 2009. leta, vendar je predmet njenega zanimanja ena tistih tem, ki slovensko literarno vedo bolj ali manj privlačijo že več kot stoletje dolgo, torej bolj ali manj trajno. Precej izhaja takšna njena privlačnost kar iz časov pisateljevih življenjskih dni, saj je bil Kersnik s svojimi stremljenji, literarnimi in siceršnjimi dejanji, s svojo družbeno in človeško očarljivostjo nadpovprečno karizmatična osebnost. Okrog njega se je proti koncu 19. stoletja vrtelo tudi mnogo tistega, kar nas je takrat pospešeno in dokončno spreminjalo iz »etnije v narod«, našo literaturo pa bližalo evropskemu razvoju; Kersnik naj bi sploh bil eden ključnih mož presnavljanja slovenske literature iz stanja (romantičnega) idealizma v *realizem*. Kocijan pa na drugi strani v stroki slovi po svoji akribiji, po skrbnem in poštenem odnosu do snovi, ki jo kljub obilni literaturi še zmeraj sproti preverja; tak je seveda tudi v tem svojem monografskem delu.

Ob vsej korektni izčrpnosti in plastičnosti pa se seveda med branjem vseeno nabirajo nekatera dodatna vprašanja – dokaz pač, da gre za ogovorno živo besedilo, daleč od strokovne sterilnosti. Pravo obzorje vsega mogočega verjetno odpira že dodatna pozornost do analogije med slovenskim družbenim ter literarnim razvojem tistega časa.

Reč bi se dalo začeti kar pri Levstiku in njegovem vztrajnem zavračanju meščanjenja (»gospodenja«) slovenske mimetične literature, to je pripovedništva in dramatike. Ker da, po njegovem, svoje »gospode« sploh nimamo (vsa je potujčena), tudi nimamo »gosposkega« jezika; torej je mogoča samo mimezis kmečkega sveta. V pripovedi in na odru se lahko dovolj prepričljivo in verjmljivo prikazuje le »širokopleči kmet« – pač kot slovenski nadomestek za »buržuja«, kakršnega so v sredo literarne pozornosti pripeljale sodobne književnosti. Svojemu prijatelju Jurčiču je (Levstik) dopovedoval, naj se ne trudi jemati, *kjer nič ni*, to je iz jezika meščanske gospode; saj tega jezika nimamo – ker pač nimamo gospode, ki bi ga govorila. Slovenski roman naj bi bil prav zaradi tega jezikovnega primanjkljaja skoraj nemogoč, njegova mimetičnost naj bi bila še posebej v premi oziroma izrecni govorici neprepričljiva in celo spakljiva, nenaravna. Kako se je Jurčič na takšne nauke odzival, je vsaj deloma znano; med drugim tudi tako, da je vseeno napisal osem pripovedi z izrecno opredelitvijo, da gre za »roman«. V vseh po vrsti so Levstiku tako ljube kmečke osebe zelo obrobno, pogosto komično slikovito gradivo in nič več; z vidika pripovedne strukture služijo kvečjemu retardiranju zgodbe ter oddihovanju bralca – in pa seveda vzpostavlanju vtisa, da grajske gospice in (pol)gospodiči (zvečine gre zanje) ne obstajajo le v izmišljenih fabulah, temveč da ob njihove noge in romantične zgodbe buta precej surovo in revno realno življenje. Jurčič je na tihem, včasih pa celo na glas, vedel, da je naslednji korak v moderniziranju oziroma evropizaciji slovenske literature prav njeno pogospodenje, pomeščanjenje. Na vseh ravneh: tudi če ni gosposkega jezika, ga je bilo treba za potrebe mimetičnosti romana/novele/drame/tragedije ustvariti, in to kar v literaturi. Enako je deloval v politiki – kot urednik *Slovenskega naroda*; slišati je nenavadno, toda postal je prvoborec mlade slovenske buržoazije (za takšnega ga je označil že Cankar, kar pa je ostalo nekako premolčano). Osrednje osebe njegovih »izvirnih« romanov so deviško čisti in s tem hvale vredni povzpetniki; kar jih drži v območju romantike, pa je predvsem erotika kot naravna posrednica njihovega družbenega vzpenjanja oziroma socialne levitve. Jurčič jih vztrajno ponuja kot rešitev in perspektivo za slovensko prihodnost.

Na drugi strani je treba upoštevati precej banalno dejstvo, da je bilo skoraj vse slovensko meščanstvo 19. stoletja v prvem kolenu kmečkega rojstva. Kersnik je bil eden izjemno redkih literatov, če ne takrat edini, ki se je rodil pod gosposko streho, in to staršem, ki so bili že v svojem kolenu ne-kmečki, kaj šele proletarski. Celo več: po obeh straneh so se lahko ponašali vsaj s polaristokratskimi predniki – po očetovi so izvirali iz ljubljanske intelektualne elite (ne pretirano daleč nazaj, a vendarle), po materini so bili pl. Höfferni, ki so svoj zenit dosegli že v času operozov; s sicer malo oddaljenejšimi rodovnimi vejami pa so vsaj imensko segli celo v bližino Barage in Čopa – Irenejeva sestra Antonija, ob kateri se je sčasoma nabrala nenavadna, celo malce temna zgodba, je po smrti moža Feliksa pl. Höfferna veljala do Čopove nesrečne smrti za njegovo zaročenko.

Kakorkoli že – Kersnikov rojstni dom je bila graščina, starši ustaljeno gosposki ljudje z dovolj močno narodno zavestjo (vsaj oče); ljubljanska dijaška in študentska mladina je hodila dolga leta k njim ob nedeljah in praznikih žurirat, vedelo se je, da so se tam ženili – Brdo je bil pač kraj relativnega izobilja in zavetnosti. In ob tem seveda spontanega slovenskega idioma, ki se je bržkone sproti samoposebno oblikoval (malo podobno kot v Terpinčevem salonu na ljubljanskem Mestnem trgu, kamor je mogočni in pridobitni gospod na redne družabnosti vabil vse takratno gosposko ali vsaj pol gosposko slovensko ljubljanstvo od dijakov dalje).

Jurčič si je za potrebe romana takšno gospostvo izmišljal, z jezikovno etiketo vred, osem let mlajši Janko Kersnik ga je živel kot samoumevno realnost. Prav lahko si je misliti, kako so Jurčičeve imaginacijske »izmišljotine« delovale na Kersnika: ne samo ko je začel pisati svoj prvi roman *Na Žerinjah*, v katerega je prenesel, kot se ve, marsikateri obrazec iz Jurčičevega romanopisja, temveč tudi pri oblikovanju kulturnega ambiena na Brdu. Oba še danes slovita kot skrajno ugašena pripovedniška dvojica. Tudi Kersnikovo uspešno nadaljevanje *Rokovnjačev* gre sem: Kersnik je prijatelja precej časa sistematično vodil po krajih okrog Črnega grabna, mu pripovedoval anekdote o ljudeh tam, skupaj sta razglabljala o poudarkih, zapletih in vsem drugem v morebitnem romanu, oba pa je vodila ista misel, da mora na nič koliko barvitim (lumpen)kmečkem (rokovnjaškem) ozadju biti vidna predvsem zgodba slovenskega gosposkega izrinjenca – ta naj bi morala biti po vseh znanih zapovedih za roman »nosilna«. Kersniku še ni bilo čisto trideset let, ko je Jurčič umrl, in je moral iz prijateljstva do Levca sam prevzeti izdelavo romana do konca.

Brez otipljivih dokumentov se ob tem bralec lahko sprašuje: Ali ni Nande pl. Basaj, inženir po izobrazbi, problematični prototip slovenskega meščanskega prednika, dal Kersniku dodatno misliti tudi o tem, da povsem čistih (ali tudi čisto umazanih) ljudi na tem svetu ni, niti med Slovenci ne? Jurčič je le malo prej nekaj takega skušal dopovedati v kratkem (najkrajšem svojem) romanu *Med dvema stoloma* z računarsko pokvarjenim Nikljem Kolodejem. Na koncu ga je kaznoval, pustil ga je obsedeti na tleh, »med dvema stoloma« – ženitnima partijama – za vzgojno svarilo, ker je delal sramoto novemu, mlademu slovensko narodnemu rodu. Kersnika pa je že kot notarja življenjska izkušnja učila, da se zapleti v življenju zlepa ne končujejo vzgojno čisto, da so peripetije veliko bolj blatne in surove in da nosi prav vsakdo v sebi ob vsej uglajenosti še manj čedne reči. Ali se ni, takšno vprašanje se zastavlja, prav takrat začela jurčičevska mladoslovenska romantika, polna aktivizma tudi v literaturi, »kontaminirati« z nečim, kar je bilo v realni slovenski družbi zmeraj mučnejša realnost – npravna iznakaženost in umazanija? Ko »narod« ni mogel biti več opravičilo za vse.

Nekaj časa se je Jurčičev učenec in nadaljevalec še motal po romantičnem aktivizmu, toda rastoče socialne deformacije, ki seveda niso obstajale samo na neslovenski strani, so ga vse bolj gnale v čisto drugačne poglede na svet; torej niti malo ne samo literarne doktrine. Nekaj časa ga je metalo še sem in tja,

premetaval se je med nostalgično idealnim aktivizmom ter med moralno kritičnim agitatorstvom, dokler ni z *Jaro gospodo* pristal v popolni bližini naturalizma, vsaj po tektonski strukturi pripovedi. Treba je samo pozorneje pogledati, s čim pripovedovalec po vrsti oblikuje literarne osebe: z (bezniškim) miljejem. In prav nobene ni med njimi, ki bi lahko bila narodno in nravno zgledna, po kateri bi se bilo priporočeno ravnati. V tem območju se začenjajo prvi nastavki slovenske različice naturalizma (čeprav tega Kersnik za noben denar ne bi bil pripravljen priznati, ker se je *naturalizma* držal prizvok nespodobnosti; ob tem pa je umestno opozoriti, da je *Očetov greh*, ki so ga sodobniki radi kazali kot dokaz njegovega naturalizma, zelo preprosta vzgojna, ljudsko anekdotična pripoved, daleč od takrat moderne literarne, recimo naturalistične prakse).

Takšna je pač ena od ob-misli pri branju Kocijanove monografije. S svojo vsestransko zaokroženostjo pa jih spodbuja kar nekaj; in s tem ne mislim, da je to njena najslabša lastnost. Že pogum, da vzameš spet v roke tako veliko in obsežno témo, da jo povrhu še tako vsestransko in temeljito obdeláš, je velika odločitev, ki je ne bi zmogel kdorkoli. Ob branju me obhaja misel, da si je z monografijo Gregor Kocijan sam vnaprej pripravil najodličnejše voščilo.